

Plan for diakoni

aktualisert for diakonale
institusjoner

Et ressursdokument

Plan for diakoni aktualisert for diakonale institusjoner

ISBN: 978-82-7545-090-4

© Kirkerådet, Den norske kirke

Bestilles fra

Materiellekspedisjonen i Kirkerådet

E-post: materiell@kirken.no

Kirkerådet

Postboks 799 Sentrum

0106 Oslo

Tlf 23 08 12 00

Produksjon: Kirkerådets kommunikasjonsavdeling

Plan for diakoni

aktualisert for diakonale
institusjoner

Et ressursdokument

”Diakoni er kirkens omsorgstjeneste. Den er evangeliet i handling og uttrykkes gjennom nestekjærlighet, inkluderende fellesskap, vern om skaperverket og kamp for rettferdighet.”

Kirkemøtet 2008

Forord

Kirken har fått en ny plan for sitt diakonale arbeid – en viktig begivenhet. Den er særlig innrettet mot menighetsdiakonien, men også institusjonsdiakonien – eller det vi kaller spesialisert diakoni – er tydelig til stede i dokumentet. Det er bra, for diakonale institusjoner og virksomheter er en spennende og fargerik flora og en viktig dimensjon i kirkens diakoni.

Diakonien innhold er det samme, enten den utføres i et lokalmiljø eller i en institusjon. Men den ytre form er forskjellig. Diakoni dreier seg om dette: Å formidle Guds kjærlighet og rettferdighet på en håndfast måte til mennesker som strever med livet. Det skjer blant annet ved å vise omsorg og respekt.

Kirkerådet har utarbeidet dette ressursdokumentet spesielt for institusjonsdiakonien. Hensikten er at både styremedlemmer, ledere og ansatte skal kunne bruke det som utgangspunkt for samtale.

Det er mange grunner til at det trengs et ressursdokument. For det første spør mange som arbeider innenfor den spesialiserte diakoni: Hva er egentlig diakoni? Det å sette seg ned og snakke om dette ut fra Plan for diakoni kan bli en aha opplevelse for noen hver. Det er viktig å gjenkjenne diakoni på egen arbeidsplass. En slik samtale kan også bli personlig utfordrende. Den berører våre følelser og erfaringer. Kanskje du vil reagere eller bli irritert over noen av formuleringene i dette heftet. Det kan bli godt stoff til engasjert samtale!

De diakonale virksomhetene er preget av mangfold. Det gjelder faglig, men like mye er det et mangfold av mennesker med høyst ulik personlig bakgrunn, med ulike livssyn, ulikt forhold til tro og verdier og høyst ulike erfaringer. I Norge er vi vant til å tenke individualistisk men i en institusjon må vi tenke fellesskap. Vi kompletterer hverandre faglig og menneskelig – men også når det gjelder forholdet til tro og verdier. Det jeg ikke har eller forstår, finnes kanskje i større grad hos andre.

Dette siste er vi ikke vant til å tenke. Derfor må vi snakke om det. Ellers blir det lett en følelse av et A- og B-lag i en diakonal virksomhet.

En positiv side ved mangfoldet i våre institusjoner er at det samfunn vi skal betjene også er mangfoldig. Dermed blir vi lettere i stand til å møte det uten angst.

**Eivind (50)
fortalte:**

Jeg sto og så gjennom glassveggen at personalet drev opplivningsforsøk på min far. Han lå der i et kaos av ledninger og apparater. Etter atskillige forsøk ristet de på hodet – og alle forsvant. Bortsett fra en som kom ut og satte seg hos meg. Etter en stund sa hun – med tårer i øynene: ”Jeg er så lei meg – vi klarte det ikke.” Hadde det ikke vært for henne ville jeg gått med såre og vonde følelser livet ut.

Verdier, livssyn, åndelige lengsler opptar mange! En amerikansk undersøkelse viser at ca. 90% av pasientene i et somatisk sykehus ikke ville ha noe imot at deres behandlende lege spurte dem om de hadde noen åndelige behov. Men helsepersonell vegrer seg for å stille spørsmålene. Kanskje fordi en ikke vet hvordan en skal håndtere samtalen videre?

Mangfold motvirker ensretting. Mange synes nok at det ikke er ensrettingen som kjennetegner samfunnet vårt – heller det stikke motsatte. Men innenfor mange fellesskap er det slett ikke så stor åpenhet. Det utvikler seg fort oppfatninger som er ”politisk korrekte” – og dette er slett ikke bare i religiøse miljøer. De som tenker annerledes får svi. Mangfold, frihet og respekt for annerledeshet skal kjennetegne diakonien.

Samtale om disse spørsmålene åpner for den siden ved diakoni som vi kan kalle fantasi. Det trengs særlig godt innen den spesialiserte diakoni. De fleste fagbaserte behandlingsinstitusjoner kjennetegnes av mange rutiner og prosedyrer. Det er selvsagt nødvendig. Men det viktigste ved diakonien kan ikke fanges opp av rutiner. Vi skal selv bruke erfaring og fantasi. I Hebreerbrevet 13.3 står det: Husk på dem som er i fengsel som om dere var fanger sammen med dem. I dette ”som om” ligger fantasien: Viljen til å sette seg inn i andres situasjon. Plan for diakoni er verken oppslagsbok eller regelverk. Den vil inspirere til fantasi og til å se muligheter.

Diakoni betyr derfor ikke at man alltid har muligheten til å gjøre det som er ideelt. Den må kunne tåle møtet med virkeligheten. Ofte må vi velge - ikke det beste – men ”det minste av to onder”. Det er her fantasien kommer inn. Det er mulig å få fram holdninger som omtanke, respekt og rettferdighet innen faglige systemer og trang økonomi.

Et eksempel er kirkelig familievern. For kirken er ekteskapet av grunnleggende betydning som samfunnsinstitusjon. Familien skal vernes, ikke minst for barnas skyld. Det er derfor et mål å hjelpe til å

bevare samliv som holder på å gå i stykker. Men ikke for enhver pris. Kanskje samlivet var destruktivt? Bak den fine fasaden var kjærligheten borte og forskjellige former for undertrykkelse og tvang i full sving. Da kan målet være å hjelpe partene til å gå fra hverandre på best mulig måte og til minst mulig skade.

Det blir en viktig samtale når to eller flere verdier kolliderer med hverandre. Hvilken verdi er den viktigste? Dette ressursdokumentet henter eksempler fra mange typer institusjoner. Men det viktigste er det dere kommer på selv, ut fra egne erfaringer.

Hensikten med dokumentet

Hensikten er å stimulere til en samtale som øker bevisstheten om hva slags institusjon vi arbeider i. Hvorfor kalles den diakonal? Hva er forskjellen mellom en virksomhet underlagt Helse Vest eller Bufetat og vår? Krevs det mer av oss enn av en ansatt eller leder i en offentlig virksomhet? Eller er det slik at vi på vår arbeidsplass får del i noen kvaliteter som kan gi større arbeidsglede enn andre steder?

Hensikten er at de små antydningene i dette heftet skal sette i gang en samtale om hva diakoni er og om hvordan det på en positiv måte kan prege hverdagen for både brukere og medarbeidere. (I heftet brukes uttrykkene pasienter, brukere, klienter og beboere om hverandre.)

Diakonale virksomheter spenner fra store sykehus og sykehjem til små dagtiltak for rusavhengige på gateplan. De inneholder barnevernsinstitusjoner og rusbehandling, tiltak for mennesker med utviklingshemning og familievernkontorer. Derfor kan det være spørsmålsstillinger i dette heftet som kjennes fremmede. Da gjelder det å bruke fantasien og ”oversette” spørsmålet til vår egen kontekst.

Hensikten er å sikte oss inn på de positive muligheter, på potensialet for forbedring, på de fellesmenneskelige opplevelser og erfaringer, på det som samler – ikke det som skiller. Alt for ofte blir vi

På vegne av menighetene

Den spesialiserte diakonien handler på vegne av menighetene der det er behov for særlig kunnskap og erfaring. I sin tur kan institusjonene og organisasjonene bringe verdifulle impulser og kunnskap tilbake til lokalmenigheten. I et mer komplekst samfunn har også den spesialiserte diakonien særlige forutsetninger for på kirkens vegne å være talerør for dem som kjemper for rett og rettferdighet.

(Fra Plan for diakoni i Den norske kirke)

**Noen sentrale
utsagn om
diakoni i
Det nye
testamentet:**

- Den barmhjertige samaritan
Lukas 10.25
- Den gylne regel
Matteus 7.12
- Jesus og de fattige
Matteus 25.
34 – 40
- Rettferdig fordeling
2. Korinterbrev
8.11 - 15

problemorienterte og ser bare hindringer. Det er positivt hvis vi i større grad gir hverandre sjansen til å komme med gode ideer.

For å forhindre at samtalen skal bli en ”akademisk” diskusjon for de ordflinke, ønsker vi å bruke den personlige erfaringen og fortellingen. Da kan samtalen bli personlig – uten at den behøver å bli privat – og alle vil kunne gi og få på en likeverdig måte. Vi kan lytte og dele.

Hensikten er – som før nevnt, å tenke mer fellesskap og mindre individualistisk. Ingen har alt som skal til for å møte en bruker eller pasient. Men alle har noe.

Heftet er delt i fire avsnitt. Det første handler om forholdet til kirken – det er jo der ordet diakoni har sine røtter og sine kilder. Dernest inneholder disposisjonen de samme elementene som ligger til grunn i Plan for diakoni.

1. Den spesialiserte diakoni og kirken

En diakonal virksomhet er verdibasert. Og den vet om det. Alle slags virksomheter har jo sine verdier og sin kultur. Det er bare ikke alle som er klar over det. For 30 – 40 år siden var det nokså allmenn oppfatning i helse – og sosialsektoren at man kunne være verdinøytral. Slik er det ikke lenger. Likevel trengs det mer samtale om dette. Etikken er mest i bruk når vi kommer til de store spørsmålene – om abort, eutanasi og lignende. Men vi må også gi større rom til ”hverdagsetikken”.

En diakonal institusjon er ikke det samme som en menighet. Den driver ikke misjon, den evangeliserer ikke. Den driver faglig, profesjonelt arbeid for å hjelpe mennesker med ulike lidelser og problemer – fysiske, psykiske og sosiale. Profesjonelt må ikke forstås snevert – det er også plass for frivillig innsats innen visse rammer. Kirkens Bymisjon i Oslo har 1300 ansatte og enda flere frivillige.

Med verdier og holdninger tenker vi for eksempel på: det enkelte menneskes verdi, livets ukrenkelighet, nestekjærlighet, rettferdighet, nåde, tilgivelse, solidaritet og respekt. Disse verdiene og holdningene er ikke selvsagte. Og de overlever ikke av seg selv. Dessuten: Hva betyr de i praksis? På vår institusjon?

En grunnleggende kristen verdi er at mennesket skal møtes i sin helhet. Dette er ingen enkel sak. Hele vårt samfunn er blitt spesialisert - og dermed splittet opp. Spesialistene går nødig utenom sitt spesialfelt. Men mennesker har mange sider og kan ha mange ulike problemer og behov på en gang. Hvordan kan vi møte den utfordringen?

En viktig ting til som vi må snakke mer om både i samfunnet som helhet og i behandlingsinstitusjoner er de eksistensielle behov og den åndelige lengsel. (eksistensiell = det som har med vår eksistens som mennesker å gjøre: Hvor kommer vi fra? Hva er meningen med livet?) Disse livsspørsmålene er en del av det ”hele menneske”.

Den nye diakoni-definisjonen

Endelig: Bruk noen minutter til å lære utenat den nye definisjonen av diakoni.

Neste gang noen spør: Hva er egentlig diakoni? – så vet vi svaret! For øvrig er ikke definisjoner det viktigste. Et vittig hode uttalte en gang at ”Diakoni er det eneste som er lettere gjort enn sagt!” Kanskje diakoni er veldig enkelt når det kommer til stykket.

(Side 7 i Plan for diakoni, side 4 i dette heftet)

Undersøkinga
"Kirke og helse"
(Diakonhjemmets
høgskole, 2005) viser
kor mykje ein diakon
har å seie for det
diakonale arbeidet.
I undersøkinga er det
peika på at samar-
beidet med offentlege
instansar i det kon-
takt- og fellesskaps-
byggjande arbeidet
er relativt lite utbreitt.
Her ligg potensial for
større samordning
mellom kyrkjelyden
og offentlege instan-
sar.

*(Frå saksdokumentet
til Kyrkemøtet 2007 -
Plan for diakoni.)*

Dette har vært noe av et tabu i Norge. Dels fordi vi ikke har noe "språk" for det og dels fordi mange har assosiert det med vekkelsemøter og en hyperåndelig atmosfære. Derfor kommer det fort opp røde varselslamper om religiøs press og uønsket påvirkning. Mange har selv vanskelige erfaringer med dette og tenker at det gjelder alle former for religiøsitet.

I denne sammenheng møter vi også en skepsis til kirken som institusjon og motstand mot at den skal spille en offentlig og synlig rolle. Kristendom er en privatsak – ble det sagt allerede for 50 år siden. I dag er det heldigvis ikke så mange som vil ekskludere religiøse spørsmål fra det offentlige rom.

Mange (flere enn vi aner) har åndelige lengsler og spørsmål om det skjuler seg noe mer bak det vi kan fatte med vår fornuft. Det har etter hvert blitt forstått – derfor er prestedtjenesten godt utbygget både i offentlige institusjoner og i fengsler, ofte etter initiativ fra institusjonene selv.

Men en diakonal institusjon kan ikke bare henvise til presten. For mange er det et alt for stort skritt – å skulle snakke med en prest. Men de kunne kanskje tenke seg å snakke med deg eller meg? Her er det en hårfin balanse: Vi skal ta vare på eksistensielle behov – men vi skal ikke drive forkynnelse eller religiøs påvirkning. Vi må snakke om hvordan vi kan få det til. Det er også en utfordring å kombinere dette med det faglige arbeidet vi er ansatt for å gjøre.

Noen sier at jeg kan ikke snakke med noen om slike ting fordi jeg tviler selv. Kanskje det nettopp er derfor noen vil snakke med deg – fordi du ikke virker så skråsikker? Vi er vant til at vi skal kunne snakke med våre brukere om alt – bare ikke dette. Men det går an – hvis vi er ærlige og sier fra når det er noe vi ikke kjenner oss kompetente til å snakke om. I stedet kan vi legge til rette for at de kan få snakke med noen andre.

Men det dreier seg om mer enn samtale. Hvordan er forholdet mellom din institusjon og den lokale menighet? Legges det til rette for at de som ønsker det kan komme til gudstjeneste eller andre arrangementer? Mange institusjoner har såkalte livssynsgrupper. En diakonal institusjon kan ha et kapell – eller et Stille rom – for dem som ønsker det. Hvordan skal det se ut? Skal det være et flerreligiøst rom? Er det behov for et rom som alle kan kjenne seg hjemme i? Kan Kirkens Familievern ha et ikon på veggen i resepsjonen for å signalisere noe om egenarten?

Et annet viktig spørsmål: Ligger det til rette for bruk av frivillige i din institusjon? I mange andre land er dette en selvfølge. Dersom det organiseres skikkelig kan det bringe viktige impulser inn i institusjonen. Ikke alle virksomheter egner seg for bruk av frivillige, men flere enn vi tror. Frivillige er også fagfolk – på sine områder. Det kan være personer med helse- og sosialutdanning, og det kan være alt fra dyktige idrettsfolk til verkstedarbeidere, snekkere – eller pasjonerte jegere og fiskere. Det kan ”besteforeldre” som har alderens ro og forståelse. Andre land har bygget ut store systemer på dette felt, noe som bl.a. innebærer opplæring, veiledning og kontrakter. Stadig flere profesjonelle virksomheter i helse – og sosialsektoren også hos oss bruker frivillige til glede og avlastning.

Frivillige er en viktig bro tilbake til samfunnet for pasienter og klienter av mange slag. En rusmisbruker med kriminell fortid sa: Det jeg trenger mest av alt er å få være sammen med vanlige norske A4-mennesker som kan lære meg i praksis hvordan et norsk A4-liv er – for det kan jeg ikke!

Kirken – eller menigheten – er en del av lokalmiljøet. Kunne det tenkes et samarbeid – eller et sterkere samarbeid? Kirkens Familievern arbeider faglig med samlivsspørsmål. Omtrent 50% av alle ekteskap inngås i kirken. De fleste av disse kommer opp i problemer etter hvert som tiden går. Et samarbeid om samlivskurs, seminarer om samlivsspørsmål, tiltak som kunne forhindre at store

Etter hvert som den faglige og profesjonelle utviklingen i helse- og sosialfagene skjøt fart ut over på 1900-tallet, ble det reist økende kritikk mot kjærlighetsbegrepet. Alt snakk om kjærlighet førte til sentimentalisering, og unødvendige og farlige bindinger mellom omsorgspersoner og pasienter. Faren var at pleiere og behandlere brukte pasientene til å dekke sine egne behov for å bety noe for andre og nølte med å ”gi slipp” på dem. Begrepet kall var også ”farlig”. Det inneholdt en religiøs dimensjon som falt mange tungt for brystet. Dessuten hendte det nok at kallet førte til at det ikke ble så viktig med arbeidstid, avlønning og rettigheter.

Den yrkesgruppen som særlig våget å arbeide med kjærlighetsbegrepet og dermed tok vare på det inn i en ny tid, var sykepleierne. Impulser fra finsk arbeid med etikk og holdninger i sykepleien (Katie Ericson) kom til Norge på 1980 – tallet og bidro til at drøftingen ble saklig og ikke bare emosjonell.

problemer oppstår, er et spennende felt. Ressursmangel gjør at familievernkontorene allerede har lange ventelister – likevel bør det vurderes å prøve å få til noe her.

Med kirken mener vi ikke bare Den norske kirke. Vi tenker økumenisk (tverrkirkelig). Det finnes mange levende frikirkelige miljøer. Metodistkirken er kanskje det kirkesamfunn som har den sterkeste diakonale tradisjonen av alle.

Også brukere med annen religiøs og kulturell bakgrunn skal bli møtt på sine behov. For noen ansatte vil det kjennes fremmed å kontakte en imam eller en buddhistmunk – men hvis vi skal sette pasienten i sentrum blir det helt naturlig. Mange av våre nye landsmenn kjenner seg faktisk også hjemme i en kristen kontekst. ”Vi har i hvert fall det felles at vi tror på Gud – selv om vi ikke har samme bilde av ham”, - sier enkelte muslimer.

Selv om altså en diakoninstitusjon ikke er det samme som en menighet eller en kirke, så er det likevel en sammenheng. Ordet diakoni – med hele sitt innhold - kommer fra den kristne kirke. Dersom diakonien skal ta vare på hele mennesket – inkludert de eksistensielle og åndelige behov, så er kirken en uunnværlig ressurs.

Spørsmål til drøfting:

Hvordan kan vi møte eksistensielle behov uten å være forkynnende? Kan kontakten med den lokale menighet utvikles? Skal vi ha et Stille rom – og hvordan skal det se ut? Hvordan kan vi legge til rette for religionsutøvelse for andre religioner i vår virksomhet?

2. Nestekjærlighet

Begrepet kjærlighet var inntil for 50 år sidene nesten enerådende som ideologisk bærebjelke i diakonien. Røttene går tilbake til Jesus selv som formulerte kjærlighetsbudet aktivt og radikalt: Du skal elske din neste som deg selv. Gjør mot andre det du vil at de skal gjøre mot deg. Elsk dine fiender!

Kjærlighet ble i denne tradisjon knyttet sammen med medlidenhet, barmhjertighet, kall og tjeneste. De fattige og lidende skulle møtes med kristen omsorg både til kropp og sjel. Når dette smeltet sammen med den tradisjonelle kvinnelige omsorgsrollen ble det en formidabel kraft som kom til å bety mye i samfunnsutviklingen. Diakonisser og menighetsøstere satset på kallet til tjeneste for andre.

Innvendingene som kom mot disse begrepene hadde mye sunt i seg. Likevel kunne dette føre til at barnet ble helt ut med badevannet. Både profesjonaliseringen og spesialiseringen gjorde at mange pasienter og brukere kjente seg som upersonlige kasus. De ble en slags pakker, - sendt på kryss og tvers i et komplisert behandlingssystem.

Det er viktig at alle helse – og sosialfagene åpner for en samtale om dette. I alle fall må diakonale virksomheter gjøre det. Det er helt avgjørende at nestekjærlighet – som er selve utgangspunktet for diakoni – kan få en form som er tilpasset den spesielle faglige kontekst, - enten det er psykiatri, barnevern eller andre fagområder.

Stundom kan det virke som om det er lettere å snakke om mer upersonlige begreper – for eksempel de tre ”patiene” – nemlig sympati, antipati og empati. For tjue år siden var det in å fremheve empatien som en kvalitet: Evnen til innlevelse i et annet menneskes univers - uten at man dermed ble trukket inn i en personlig sympati og binding.

Men empati er i slekt med kjærlighet – i dette ordets reneste og opprinnelige betydning. Kanskje grunnen til at kjærlighet ble et

En dansk biskop på 1970-tallet – Ole Madsen, sa:

Kanskje vi skulle bytte ut ordet kjærlighet en stund? Det er blitt så ødelagt og blir så misforstått. Kan vi bruke ordet oppmerksomhet?

Jesus var oppmerksom. Flere steder står det om ham at han så på mennesker: Da så Jesus på ham og fikk ham kjær. Oppmerksomhet er kjærlighet i praksis.

Den fransk–litauiske filosofen Immanuel Levinas (d. 1995) skapte en etikk som er blitt kalt Ansiktets etikk. Han sier at vår humanitet, vår menneskelighet, begynner i ansiktet vårt. Der er det spor etter livet og der er det spor etter noe guddommelig. I møte med Den Annens ansikt (min nestes ansikt) blir jeg selv et virkelig menneske.

Han sier: Den største synd er å se et annet menneske inn i ansiktet – og så gå videre som ingenting skulle ha hendt.

ubekvemt ord var at det fikk feil innhold? At kjærlighet ble forstått ut fra romantikken – nemlig som en følelse. Mens det bibelske kjærlighetsbegrep er mye mer handlingsrettet: Du skal elske.

Kanskje kjærlighet ble oppfattet som et sentimentalt ord? Belemret med forestillingen om snillhet, ettergivenhet og det å bli utnyttet? Kanskje ble det vanskelig å bruke et ord som vi forbinder med følelser overfor kjærester og ektefeller?

Kjærlighet er handling som er til beste for vår neste. Det kan bety at vi strekker oss litt ekstra. Men det kan også bety å sette grenser og si nei. Det kan bety å sette ord på ubehagelige sannheter. Hele tiden dreier det seg om hva vår neste trenger – ikke hva vi selv føler.

Men vi kan heller ikke stenge av vårt eget følelsesliv. Det er god terapeutisk effekt i å vise en pasient at vi bryr oss, engasjerer oss. Mange mennesker – ikke minst de vi møter i barnevern og psykiatri - er skadet av mangel på interesse og omsorg. Det tar tid å gjenreise troen på at noen bryr seg om.

Det betyr ikke at jeg kan gjøre noe med alt vondt og vanskelig jeg ser i et annet menneskes liv – men det betyr at jeg ikke har lov til å overse det. Ved å vise at jeg har sett – bidrar jeg til at noen får mot til å kjempe videre. Jeg er med på å styrke et annet menneskes selvbilde. Kanskje det er viktigere enn at jeg griper inn og ordner opp.

Her kan vi gripe tilbake til fantasien. Hvordan kan jeg få vist at jeg bryr meg om? Synliggjøre at et menneske er viktigere enn rutinen? Strekke meg det lille ekstra som gjenreiser tilliten? Ikke minst innen barnevernet er det mange som er blitt sviktet så lenge at de – med god grunn – ikke stoler på voksne.

Kanskje vi også er redde for kjærligheten fordi vi finner den for krevende? Vi vet ikke hvordan vi skal håndtere den. Vi tror det

innebærer å gi så mye at vi blir tomme selv. Men kjærlighet betyr like mye å ta i mot det andre har å gi.

I en institusjon, et sykehus har vi roller ut fra hva vi skal bidra med av faglig helse – og sosialkunnskap. Men det må også være noen rom der vi – både bruker og behandler – kan være sammen som mennesker. På lik linje.

Et eksempel er Modum Bad – et diakonalt psykiatrisk sykehus i Vikersund. Der har de en kirke med regelmessige gudstjeneste og konserttilbud. De har en festsal der rikskonsertene sender de beste norske musikere og kunstnere. Der sitter terapeuter og pasienter sammen. De opplever noe som er felles menneskelig på tvers av grenser og ulike roller. I kulturopplevelser skapes det også en likeverdighet og en gjensidighet i forholdet mellom behandler og pasient som kan være av stor verdi.

Alle diakonale virksomheter skulle gjøre det de kunne for å legge til rette for kulturopplevelser – i videste forstand av ordet. Ikke for å lage arrangementer eller ”fyller tiden” med noe positivt. Kultur er nøkkelen til et rikere menneskelig liv, det åpner for ulike sider ved vår personlighet, det gir et fellesskap med andre på et dypere plan enn saklige og rasjonelle diskusjoner. Kultur kan samvirke med terapi og bane veien for et annerledes liv.

Til dette hører også skjønnheten og estetikken. Her ligger de diakonale virksomhetene langt fremme. Sykehus og institusjoner som Diakonissehuset i Oslo og dagsenteret Kalfarhuset i Bergen har sammen med Modum Bad gått i spissen for å gjøre omgivelsene og interiørene så vakre som mulig. De som sliter med tunge ting fortjener det beste vi kan by på! Ingen utslitte møbler og skitne oppholdsrom!

I kjølvannet er det skapt noen begreper som vi kan diskutere: Profetisk diakoni og politisk diakoni. Resonnementet er følgende: Kirken har ikke lenger den tradisjonelle formen politisk makt – og godt er det. Men den kan likevel påvirke i samfunnsdebatten. Det kan den gjøre ved å være de undertrykte og fattiges talerør. Deres talsmann – advokat. Det var slik profetene gjorde. En profet var ikke først og fremst en som så fremover – og kom med spådommer. Han var en som så innover – og avslørte det som var bak de fine kulissene.

Kirkens Nødhjelp har i de senere år lagt enda mer vekt på politisk påvirkningsarbeid og på kampen mot korrupsjon og systemer som vedlikeholder urett. Samtidig har Kirkens Nødhjelp et nært samarbeid med kirker i Den tredje verden og innsamlede midler kanaliseres direkte inn i landbruks-, helse-, og vannprosjekter på landsbygda – der nøden på mange måter er størst og endringsprosessene går saktest.

Spørsmål til drøfting:

Hvordan kan begrepet kjærlighet få plass i vår sammenheng? Må vi først rydde opp i vår egen forståelse av hva kjærlighet er? Hvor viktig er det med kultur og estetikk?

3. Rettferdighet

På 1960-tallet skjedde det en utvikling innen den faglige teologiske etikk. Tidligere hadde den beskjeftiget seg mest med individuetikk: Hva er rett og hva er galt for det enkelte menneske? Hvordan skal jeg kunne velge rett i alle livets vegkryss? Dette var i god pietistisk tradisjon – der er som kjent det meste sentrert om det enkelte menneskes tro, opplevelse og liv.

Det nye var at sosialetikken fikk tyngde og oppmerksomhet. Kanskje det ikke alltid hjelper hva det enkelte menneske gjør og velger? Kanskje er det samfunnet det er noe i veien med? Kanskje finnes det undertrykkende systemer som holder det enkelte menneske nede? Kanskje er det noen maktstrukturer som blir misbrukt?

Dette falt sammen med 68-opprøret som nettopp satte spørsmålstegn ved det som mange hadde sett på som selvsagt. Eller for å oversette til en sykehusavdeling: Det er ikke nok at den enkelte medarbeider engasjerer seg for å gjøre det best mulig for pasienten. Kanskje rutiner, prosedyrer og systemer er pasientfiendtlige. Atkomst, forsinkelser, merking av undersøkelsesrom, komplekse skjemaer – alt kan rope høyt og tydelig om respekt for pasienten - eller det motsatte.

Det var da et sentralt bibelsk begrep inntok arenaen ved siden av nestekjærligheten – nemlig rettferdighet. Plutselig ble profetene i Det gamle testamente aktuelle – de som med fare for eget liv sto fram og refset de rike, refset kongen, refset de mektige for at de ikke tok hensyn til de fattige.

Dette fikk også betydning for diakonien. Spørsmålet – svært radikalt stilt - var om den kristne barmhjertighet og nestekjærlighet var med på å vedlikeholde urettferdigheten? Ved stadig å reparere lidelse, sykdom og sosiale problemer men ikke forebygge, bidro vi kanskje til at alt ble ved det gamle?

Etter hvert er også rettferdigheten blitt en grunnleggende verdi som kirken – og dermed diakonien – ønsker å arbeide for. Da må systemer som produserer fattigdom, lidelse og sykdom, bekjempes.

Noen vil heller kalle det en politisk diakoni – men da må en være klar over at ordet politikk betyr samfunnsansvar i videste forstand og ikke partipolitikk. Problemet er imidlertid at alle politiske partier ønsker å ta kirken til inntekt for seg. Det er derfor ingen enkel sak å være de undertryktes talerør. Men at det er vanskelig fritar oss ikke for å prøve. Det er nemlig fattige i vårt velferdssamfunn. Det er grupper som lider. Det er områder med store mørketall – for eksempel eldrevold og identitetsløse innvandrere.

En stor inspirasjon kan den såkalte frigjøringssteologien være. Den kommer særlig fra Latin – Amerika, – der den katolske kirke på 60 – og 70 –tallet begynte å tale de undertryktes sak – og hvor mange prester og kirkeledere måtte bøte med livet. Et viktig anliggende her er ”empowerment”. Det dreier seg om å sette enkeltmennesker og grupper i stand til å kjempe mot undertrykking og å styrke deres myndiggjøring og evne til mestring.

Menighetsdiakonien har sine utfordringer her. Men det har også den spesialiserte diakoni. Det foregår for eksempel daglig feilbehandlinger ved norske sykehus – selvfølgelig også ved de diakonale. Av og til oppdages dette av personalet selv – før pasienten skjønner det. Da bør det være en selvfølge at institusjonen selv varsler og rydder opp i det som har hendt.

Det var misjonen som brakte Den tredje verden til Norge – lenge før samfunnet ellers interesserte seg. Gjennom misjonærenes fortellinger, bilder, blader, kvinneforeninger og barneleirer kom mennesker med annen hudfarge og kultur – og fattigdom og nød – inn i norske stuer. Mange barn visste hvor Antsirabe og Umpumulo var lenge før de kunne plassere Hamar og Bodø på kartet. Dette la grunnlag for det nasjonale engasjement og oppslutning om Kirkens Nødhjelp Etter hvert kom nettopp rettferdighetstanken til å prege en endringsprosess – fra akutt nødhjelp til mer langsiktig oppbygging av strukturer i u-land.

Kvaliteten på det tjenestene vi leverer er ikke alltid slik de burde være. Det ligger korridorpasienter i massevis på enkelte sykehus. På sykehjem må kanskje et gammelt menneske nøye seg med badet som sitt siste hjem på jorden. Hjemmehjelpere løper skoene av seg for å nå rundt i samsvar med tidsmålingene. Mennesker med tunge psykiatriske lidelser blir stående på vent i månedsvis.

Skal vi rope varsko? Og på hvilken måte? Kirkens Bymisjon gikk ut av hjemmetjenesten i Oslo fordi kvaliteten ble for lav. Skal vi sende bud på media? Hvordan blir da samarbeidet med offentlige samarbeidspartnere etterpå?

Familieproblemene er større enn noen gang. Likeledes alvorlig omsorgssvikt når det gjelder barn og unge. De nominelle bevilgningene øker, men det ser ikke ut som de når fram til brukerne. Er grunnen vekst i byråkrati og overdreven rapportering? Sitter det for mange og administrerer som selv ikke kjenner behandlingshverdagen på kroppen? Brukerne lider under det. Men hvem skal si i fra?

En høyt profilert rikssynser – Per Fugelli - har sagt at vi er mye mer opptatt av taushetsplikt enn av taleplikten – plikten til å si i fra når vi ser at noe er galt, når noe går ut over mennesker. I denne sammenheng vil vi understreke at det ikke er de politiske og administrative myndigheter som er våre egentlige ”overordnede”. Det er våre brukere. Pasientene. Barna som er sviktet av

voksne. Det er dem vi er til for.

Alt dette har med rettferdighet å gjøre. Samfunnet har et ekstra ansvar for å fordele ressursene slik at alle får en tilnærmet lik sjanse. Hvem skal si fra når det ikke skjer? Skal diakonien være en ”varsler”?

Det etterlyses med rette mer dristighet fra kirkens side – samtidig som vi må være forberedt på motbør når vi først gjør det. Da Kirkens Bymisjon satte i gang helsetiltak for ikke – registrerte innvandrere kom det først noe som liknet på et ramaskrik. Bymisjonen ble anklaget for å bryte med den vedtatte norske politikken overfor flyktninger og asylsøkere. Så ble det fort stille. Det var reist et kraftig spørsmålstegn ved humaniteten i vår behandling av de navnløse flyktningene og mange skjønnte at det var viktig.

Det kan også pekes på andre områder – for eksempel kvaliteten på den behandling vi gir vår asylsøkere mens søknaden deres er under behandling. De går nærmest på sparebluss for at de ikke skal få lyst til å bli her i landet.

Oppsummerende kan vi si at diakonien skal bruke det handlingsrommet vi har på en konstruktiv måte. Det dreier seg om å se – og så gjøre noe med det vi ser. Dette er essensen i historien om Den barmhjertige samaritan. Lukas 10.30.

Der det er rettferdighet får mennesker håp. Det korte ordet håp er et av kjerneordene i Det nye testamente. Apostelen Paulus setter det på linje med troen og kjærligheten.

(1. Korinterbrev 13: Kjærlighetens høysang)

Håpet innebærer at en tør tenke seg at det finnes en fremtid, en morgendag. Det betyr ikke nødvendigvis at alle problemer løser seg og at alt blir bra. Det kan være nok at noen ser hvordan vi har det og bryr seg – på en positiv måte. Da får vi mot til å kjempe litt til. Vi gir ikke opp.

Håpet sprenger grenser. Uten håpet slutter vi å leve – vi bare eksisterer.

Et slikt livsmot er gull verd. Alle som arbeider i en institusjon har en oppgave her. Det er slett ikke sikkert at det er behandlerne som styrker håpet best – det kan være en av de mer perifere i virksomheten – de som hører til på servicesiden for eksempel. Å ha evnen til å spre håp er en vakker menneskelig kvalitet.

Det er disse kvalitetene som er nevnt ovenfor vi ønsker skal være en added value – en tilleggskvalitet i diakonale institusjoner. Den skal omgi og gjennomsyre det faglige arbeid. Det er dette vi skal strekke oss etter.

Vi må under dette kapitlet ikke glemme den internasjonale diakoni. Mange institusjoner kan profitere på kontakt med tilsvarende tiltak i Den tredje verden. Gjennom Kirkens

Nødhjelp er det etablert slike allianser - preget av gjensidighet.

Det er nemlig ikke slik at vi uten videre sitter med alle svarene – særlig fordi spørsmålene er annerledes enn dem vi er vant til.

Mange tenker at vi som driver for offentlige midler ikke kan ”bevilge” til internasjonale tiltak. Selvsagt ikke – og det er heller ikke tanken.

Poenget er at vi alle – både som enkeltmennesker og yrkesutøvere - påvirkes av og selv bidrar til det internasjonale fellesskap. Det er lite av det vi er og har som er ”typisk” norsk. Her kan vi bruke fantasien for å finne måter å bidra på og selv få del i impulser utenfra.

Fire eksempler:

- *Stiftelsen Signo* (det kirkelige døvearbeidet i Norge) har i samarbeid med Norad opprettet en internasjonal avdeling der de driver faglige prosjekter for døve i Den tredje verden. Særlig interessant er samarbeidet med Kina – som har 25 millioner døve – en fjerdedel av verdens døve. Signo forestår utviklingen av et døvespråk på kinesisk og driver faglig opplæring på skoler og andre institusjoner for døve i stor skala.
- *Kirkens Nødhjelp* driver i samarbeid med sykepleierhøgskoler i Norge et stort prosjekt

i Malawi – der det bygges skoler og det utdannes sykepleielærere som igjen kan bidra til å heve standarden på helsevesenet.

- *Innen EU* finnes det store midler til bruk i samarbeidsprosjekter overfor de svakeste landene – særlig i det gamle Øst – Europa. Barnehjem, fengsler, rusinstitusjoner er arenaer for samhandling.
- *Kirkens Familievern* i Trondheim har inngått et faglig samarbeid med familievern i sør – Afrika. I et problemområde hvor rammebetingelsene er utrolig forskjellige vil det likevel være stor inspirasjon å hente.

Norske institusjoner som har forsøkt dette er til dels begeistret over den inspirasjon og de impulser de får del i.

Til sist et poeng som viser at samfunnet ser betydningen av nettopp denne dimensjonen ved diakonien: I en kronikk i Aftenposten (høsten 2006) skrev statsminister Jens Stoltenberg om ønskeligheten av å verne det frivillige Norge og virksomheter som har sin bakgrunn – ikke i det offentlige – men i idealisme og frivillig innsats. Ett av argumentene er følgende: Vi trenger de ideelle organisasjonene fordi de utgjør et kritisk korrektiv. De har en frihet til å stille kritiske spørsmål som offentlige institusjoner ikke har. Dette trenger samfunnet.

Spørsmål til drøfting:

På hvilken måte kan en institusjon gå offentlig ut med kritikk når vi vet at våre brukere og pasienter får et alt for dårlig tilbud i forhold til det de har rett til? Hvordan kan du/dere i din virksomhet bruke begrepet rettferdighet i den daglige virksomhet?

4. Vern om skaperverket

Dette punktet er det mest overraskende i den nye diakoniplanen. Arbeid med miljøspørsmål har vært et sentralt tema i kirken de siste 10 – 15 årene. Likevel er det spennende når dette knyttes sammen med diakoni.

Det minner oss om at også mennesket er en del av skaperverket. Dermed får diakonien også et tydeligere feste i den første trosartikkel som handler om Gud som skaper og vårt forvalteransvar for hans verden. Dette er en tanke som buddhismen ofte har understreket tydeligere enn kristendommen. I vår sammenheng har det vært lagt vekt på at mennesket er herre over skaperverket. Men skaperverket eier sin egen rikdom og ingenting er bare råvarer. Livet er truet og vi må ta vårt ansvar. Dermed understrekes naturens verdi seg selv og ikke bare den verdi den har som ressurs for menneskeheten. Dette er en viktig prinsipiell forskjell.

Hvordan kan dette tenkes inn i den spesialiserte diakoni?

For det første: Kan alle diakonale virksomheter være foregangstiltak når det gjelder eget forhold til miljøet, egen håndtering av søppel og avfall, egen hygienisk standard? Her er det mye å ta tak i. Sykehusinfeksjoner er et stort problem. Personlig hygiene hos ansatte varierer sterkt. Slurv med avfall er ganske utbredt. Hvordan varmes bygningene opp? Er det investert i energisparende tiltak? Hvordan er det på vår institusjon?

Dernest har dette med brukerne å gjøre. Ved en barneverninstitusjon vil standard på hygiene, kvalitet på mat og måten maten håndteres på, være viktige signaler til barn og unge. Får de med seg impulser som gjør at de slutter å spise junkfood på bensinstasjoner og i stedet synes det er spennende å lage mat med gode råvarer?

Mange unge rammes av fedmebølgen. Usunn mat kan være en hovednøkkel. Stadig flere mennesker – både unge og eldre – ser viktigheten av omsorg for naturen. De ser etter varemerking som viser økologisk dyrking og rettferdig handel. For mange gir dette engasjementet en dypere mening med livet - i en verden som ellers er preget av uhemmet forbruk. Miljøansvar kan bli porten inn til et bredere samfunnsansvar.

For den spesialiserte diakoni er det viktig å knytte sammen vern om skaperverket med kampen for rettferdighet. Diakoniinstitusjonene er til stede på banen der kampen står om menneskeverdet. Vi ser på nært hold hvor sårbart det ufødte liv er, hvordan gamle blir behandlet, hvordan sorteringsamfunnet trenger seg på. Alt dette summerer seg opp i det faktum at økonomi styrer mange beslutninger i helse- og sosialsektoren. Diakonien ansvar er åpenbart – men hvordan skal det komme til uttrykk?

Spørsmål til drøfting:

Hvordan kan din institusjon praktisere ”vern om skaperverket”? Har en institusjon i det hele tatt et ansvar på dette området?

Som ressursmateriale om diakoni kan anbefales heftet Diakoni – et annerledes språk. Fås kjøpt ved henvendelse til Stiftelsen Kirkens Sosialtjeneste, Oslo.

Plan for diakoni i Den norske kirke er vedtatt av Kirkemøtet. Det er en kortfattet plan som er retningsgivende for den diakonale tenkning og utforming av diakonien i Den norske kirke. Til denne kortfattede planen lages det en del utfyllende stoff i form av kurspakker, hefter og bøker.

Dette heftet er tenkt som en ressurs for diakonale institusjoner og organisasjoner. Det tar utgangspunkt i Diakoniplanen og gir innspill til samtale og refleksjon: Hvordan kan innholdet i Diakoniplanen utfordrer oss i vår institusjon og i vår hverdag?

Heftet er skrevet av Johan Arnt Wenaas. En referansegruppe har gitt innspill underveis.

Mer himmel på jorda

ISBN: 978-82-7545-090-4